

Mystinen kokemus – sanoinkuvaamattomuudesta käsitteiden ylittymiseen [vertaisarvioitavana oleva 1. versio]

- Olli Erjanti

Tiivistelmä

Mystiikan tutkimuksessa mystistä kokemusta kutsutaan usein sanoinkuvaamattomaksi. Artikkelissani esitän miten ajatus käsitteiden ylittymisestä auttaa ymmärtämään tajuntaa mystisen kokemuksen aikana. Teen tämän vertaamalla luovaa kokemusta ja mystistä kokemusta. Luovuustutkimuksessa luova prosessi jaetaan eri vaiheisiin seuraavasti: Ensin uutta ongelmaa pyritään ratkaisemaan jonkin vanhan ratkaisumallin avulla. Kun tämä ei onnistu, tarvitaan luovaa oivallusta, joka syntyy hiljaisen hautomisvaiheen jälkeen. Oivallus auttaa näkemään ongelman tavalla, jota ei tultu aikaisemmin ajatelleeksi, mutta joka ratkaisee ongelman uudella, ennen aavistamattomalla tavalla. Luova oivallus ei ole tietoisien pohdinnan tai järkeilyn tulos, mutta silti se on järkevä vastaus ongelmaan. Asia nähdään täysin uudessa valossa tavalla, jossa koko ajattelutapa on muuttunut, eivät pelkästään yksittäiset ajatukset ja käsitteet. Tätä ajattelutavan muutosta kutsutaan käsitteiden uudelleen järjestäytymiseksi.

Tutkijat Daniel Batson ja Larry Ventis (1982) ovat verranneet luovaa ja uskonnollista kokemusta toisiinsa. Uskonnollisesta kokemuksesta on löydettävissä samankaltaisia vaiheita, kuin luovasta prosessista. Elämän tarkoituksen etsintään liittyvät eksistentiaali-ongelmat ratkeavat toisinaan uskonnollisessa kääntymyksessä, jossa oma elämä nähdään täysin uudessa valossa. Luovaa oivallusta vastaa tässä voimakas uskonnollinen tai mystinen kokemus. Sekä luovassa että mystisessä kokemuksesta tapahtuu käsitteiden uudelleen järjestäytymistä. Johdan tätä ajatusta hieman pidemmälle ja tarkastelen asiaa käsitteiden ylittymisen kannalta. Suuri vaikeus mystisen kokemuksen ymmärtämisessä on, ettei kokemuksen aikana tajunnassa ole käsitteitä, vaan tajunnan tilan muuttuessa se hiljenee ajatuksista. Tieteessä ja arkikokemuksessa lähes kaikki ymmärtäminen tapahtuu käsitteiden avulla. Miten siis ymmärtää mystistä kokemusta, jossa käsitteitä ei käytetä? Etsin tähän suuntaa antavia malleja esimerkein arkisista käsitteiden ylittymisistä, joista jokaisella on kokemuksia.

Johdanto

Kuinka tutkia mystiikkaa? Mystinen kokemus on niin voimakas, että sanalliset kuvailuyritykset eivät tavoita kokemuksen merkityksellisyyttä ja vaikuttavuutta. Tämän vuoksi mystistä kokemusta tai mystistä tajunnantilaa kutsutaan usein sanoinkuvaamattomaksi. Näin tekevät niin kokemuksen kokeneet ihmiset kuin näitä kokemuksia luokittelevat tutkijat. Tieteessä tarkat sanalliset ja käsitteelliset määrittelyt ovat kuitenkin välttämättömiä. Tästä seuraa kysymys: onko tieteen menetelmin mahdollista tarkastella käsitteellistä kuvausta karttavaa mystistä kokemusta?

Tässä esitelmässä yritän luoda uudenlaisen mallin lähestyä mystisen kokemuksen sanoinkuvaamattomuutta. Vertailen mm. luovuustutkimuksen teorioita ja mystistä kokemusta.

Pyrin määrittelemään mallin käsitteiden ylittymisestä, joka mahdollisesti tarjoaa uudenlaisen tavan ymmärtää mystistä kokemusta ja sen sanoinkuvaamatonta luonnetta. Luovuustutkimuksessa luova oivallus määrittää käsitteiden uudelleenjärjestäytymiseksi. Luovan prosessin tuloksena vanha asia oivalletaan uudella tavalla. Kehittämällä teoriaa käsitteiden uudelleenjärjestäytymisestä hieman eteenpäin, päädyn käsitteiden ylittymiseen. Voidaanko tämän mallin avulla ylittää tieteellisen menetelmän rajat mystisen kokemuksen tarkastelussa? Auttavatko mystisen tajunnantilan ymmärtämisessä arkipäiväiset kokemukset käsitteiden ylittymisestä?

Uskonnollinen vai mystinen kokemus?

Millainen on mystinen kokemus? Onko se uskonnollinen? Uskonnolliseksi kokemukseksi voidaan määritellä hyvin erilaisia kokemuksia. Näihin voivat kuulua ajatukset, jotka liittyvät jotenkin uskontoon tai elämän tarkoitukseen. Voimakas kääntymiskokemus, jossa ihminen vakuuttuu jonkin uskonnon pelastavasta voimasta, kuuluu myös samaan luokkaan. Erilaiset näyt tai muut aistimukset välittävät toisinaan uskonnollista sanomaa. Kokemus jumalallisesta johdatuksesta vaikeassa elämänvaiheessa tuo toisille lohdun. Kirkossa käynti, vaikkei siihen liittyisi sen suurempia tunteita, voidaan luokitella myös uskonnolliseksi kokemukseksi. Käsite on niin laaja, että siihen voidaan sisällyttää lähes mitä tahansa ihmisen uskonnolliseen elämään liittyvää.

Mystinen kokemus on tarkemmin rajattu kokemusluokka. Jotkut haluaisivat määritellä mystisen kokemuksen ainoaksi uskonnollisen kokemuksen muodoksi, mutta tavallisesti tyydytään määrittelemään mystinen kokemus hyvin voimakkaaksi uskonnolliseksi kokemukseksi (ks. Sharf 2000). Ei välttämättä tarvitse olla kuitenkaan mystikko tai edes kovin uskonnollinen kokeakseen mystisen kokemuksen, kuten huomataan seuraavasta esimerkistä. Mies, joka ei kuvaile itseään uskonnolliseksi koki seuraavan spontaanin mystisen kokemuksen:

Kosmisen tietoisuuden kokemukseni¹ tapahtui odottamatta eräänä iltana ollessani yksin ja katsellessani harvinaisen kaunista auringonlaskua. Huomasin huoneen sekä ulkona olevan taivaan valaistustason nousevan hitaasti. Valo antoi ilmalle kirkkaan paksumman laadun, joka hieman hämärsi näkyvyyttä enemmän kuin terävöitti sitä. Vähän ajan kuluttua valosta tuli äärimmäisen kirkas, mutta se ei ollut missään mielessä epämiellyttävä.

Valon mukana tuli mielialan muutos. Aloin tuntea oloni oikein hyväksi, sitten vielä paremmaksi, ja lopulta haltioituneeksi. Tämän tapahtuessa ajan kuluminen vaikutti hidastuvan ja hidastuvan, kunnes pysähtyi kokonaan. Tunnetta on vaikea kuvata, mutta on parasta sanoa, ettei aikaa tai tunnetta ajasta ollut. Oli vain nykyhetki. Haltioitumiseni eteni niin ekstaattiseksi, etten ollut pystynyt kuvittelemaan sellaista edes mahdolliseksi. Valkoinen valo ympärilläni sulautui auringonlaskun punertavaan sävyyn tullen kaiken ympäröiväksi intensiiviseksi yhtenäiseksi valokentäksi. En havainnut enää muita asioita.

Tässä kohtaa sulauduin valoon, ja kaikki, itseni mukaan luettuna, tuli yhdeksi kokonaisuudeksi. Ei ollut eroa itseni ja maailmankaikkeuden välillä. Kaikki sanallistaminen ja mielen järjely oli päättynyt, eikä ollut tunnetta havaitsijasta, joka kommentoisi tapahtumia, tai selittäisi mitä on tapahtumassa. Itse asiassa ei ollut erillisiä asioita 'tapahtumassa', oli vain ajaton ykseyden tila. Ehkä merkittävin puoli kokemuksesta oli täydellisessä tietämisessä, mikä siihen sisältyi. Tämä tietäminen on syvää ymmärtämistä, johon ei tarvita sanoja. Olin varma, että maailmankaikkeus

muodosti yhtenäisen kokonaisuuden, ja että se oli hyväntahtoinen ja rakastava pohjimmiltaan.

Kokemukseen sisältyvä tietäminen vakuutti minut lopullisesti maailmankaikkeuden luonteesta. Se ei kuitenkaan vastannut moneen kysymykseen, jotka (oikeutetusti) vaikuttavat niin tärkeiltä tavallisessa tajunnantilassamme. Kokemuksen näkökulmasta kysymykset, kuten: "Mikä on elämän tarkoitus?", tai, "Onko kuoleman jälkeistä elämää?" jäävät vaille vastausta, koska ne eivät ole olennaisia. Kysymykset saavat vastauksen suoraan olemisen laadusta, eikä sanallisia kysymyksiä tarvita.

Lopulta kokemus hiipui pois. Ajan muutokset, valo ja mielialan kohoaminen katosivat. Kun pystyin ajattelemaan jälleen, aurinko oli laskenut, ja arvioisin, että koko tapahtuma oli kestänyt noin kaksikymmentä minuuttia. Heti tavalliseen tilaani palattuani itkin hallitsemattomasti puolisen tuntia. Itkin sekä ilosta että surusta, sillä tiesin, että elämäni ei enää koskaan palaisi ennalleen.²

Yllättävän moni ihminen on kokenut jotain vastaavaa. Lähes puolet, 43 %, amerikkalaisista ja 48% englantilaisista ihmisistä ovat kokeneet jonkinlaisen mystisen kokemuksen, jolla on ollut tärkeä vaikutus heidän elämäänsä (Hay 1990, 79). Mystiikan tutkimuksessa mystistä kokemusta on määritelty monin erilaisin piirtein. Mielenkiintoista on, että piirteet vaikuttavat samankaltaisilta kulttuurista ja ajasta riippumatta. Yleisimmin kuvattuihin piirteisiin kuuluvat mm.:

1. Ykseys
2. Sanoinkuvaamattomuus
3. Tiedollinen luonne
4. Ajan ja paikan havainnon muutokset
5. Kokemuksen vaikutus ihmisen elämään

Edellinen esimerkki alkaa valon kokemuksen luonnehdinnalla. Monissa mystisissä kokemuksissa valolla on tärkeä rooli, mutta yleisesti ottaen mystiikan tutkimuksessa ollaan jätetty vähäisemmälle huomiolle erilaiset visiot tai hallusinaatiot (esim. Underhill 1995, 79). Sen sijaan mystiikassa ehkä olennaisin piirre on tavallisen minätunteen laajentuminen, jonka kokija kokee sulautuessaan jonkin itseään suuremman kanssa. Tavallisen arkikokemuksen perusteella tuntemme olevamme erillään koetuista ja havaituista kohteista. Näen esimerkiksi talon, mutta en koe olevani talo. Havaitun ja havaitun välillä on raja. Mystisen kokemuksen aikana minän ja maailman, subjektin ja objektin rajat hämärtyvät. Kokija tuntee sulautuvansa jonkin itseään suuremman kanssa. Tämä voidaan kokea Jumalaksi, tai sitten kokija kokee olevansa yhtä ympäröivän maailman tai luonnon kanssa. Tällöin kokija ei tunne olevansa mitenkään erityisesti erillään muusta maailmasta, kuten nähdystä puusta, kuullusta puron solinasta, liikenteen melusta tai vaikka hengittämästään ilmasta.

Mystisen kokemuksen kokija ei tietenkään kirjaimellisesti sulaudu kehollaan puuhun tai maahan, vaan hän ei tajunnassaan tunne olevansa erillään kokemastaan. Tämä eroaa tavallisesta arkipäiväisestä kokemustavasta, jossa aina tuntuu olevan joku erillään oleva tarkastelija, joka näkee, kuulee tai ajattelee asioita pysyen niistä erillään. Mystikko kokee olevansa yhtä maailmankaikkeuden kanssa niin voimakkaasti, että näitä kokemuksia nimitetään usein ykseys- tai *unio* -kokemuksiksi. Mielenkiintoista on se, että ihmiset vaikuttavat kokeneen tämänkaltaisia

sulautumiskokemuksia läpi historian riippumatta kulttuurista tai uskonnosta (Almond 1982, 176.)

Ykseyskokemukset ovat usein hyvin voimakkaita, lähes autuaallisen tunnelatauksen sisältäviä kokemuksia. Tällöin tavalliset ajan ja paikan rajoitukset tuntuvat ylittyvän ja vain hetken kestävä kokemus voi tuntua monelta tunnilta tai ikuisuudelta. Keskimäärin kokemukset kestävät kuitenkin muutamasta minuutista muutamaan tuntiin (James 1903, 381.)

Kokemukset ovat niin voimakkaita, että niiden sanotaan olevan täysin sanojen tavoittamattomissa. Tämä ei ole kuitenkaan estänyt mystikkoja kuvailemasta tärkeiksi katsomiaan kokemuksia, vaikka usein aloittavat kertomuksensa sillä, ettei tällaista voi todella sanoin kuvata. Koska kokemuksista poimitaan kuitenkin kuvailtavaksi monia piirteitä, sanoinkuvaamattomuus taitaa tarkoittaa pikemmin sitä, ettei nämä kuvaukset pysty välittämään sitä ihmeellistä voimakkuutta, mikä kokemukseen liittyy.

Vaikka mystisiä kokemuksia kutsutaan sanoinkuvaamattomiksi, ne tuovat silti mukanaan jonkinlaista tietoa. Kokemusten tiedollinen luonne tarkoittaa sitä, että kokija tuntee saavansa jonkinlaista tietoa maailmankaikkeuden perusolemuksesta. Tieto ei ole sanallista luonteeltaan, vaan se on sanat ylittävää hiljaista tietoa (ks. Koivunen 1997). Kokemuksen laatuun tuntuu ikään kuin sisältyvän tieto kaikkien asioiden perustavasta yhteydestä ja merkityksellisyydestä.

Lyhytkestoisien, mutta voimakkaan kokemuksen vaikutukset yksittäisen ihmisen elämään voivat olla huomattavat. Jotkut tutkijat ovat siksi ottaneet tämän yhdeksi mystistä kokemusta luonnehtivaksi piirteeksi. Voimakas ykseyskokemus voi muuttaa ihmisen koko elämän asenteen. Kokemuksen tiedollinen laatu tuo mukanaan tunteen siitä, ettei elämä ole turhaa, vaan että sillä on merkitystä, ja kokija aavistaa, että sen takana on jokin suurempi tarkoitus. (Hardy 1980, 93-103.)

Eivät kaikki mystiset kokemukset ole kuitenkaan samanlaisia. Joissakin voi olla sellaisia piirteitä, mitkä toisista puuttuu. Yksi vaihteleva piirre on kokemuksen voimakkuus. Monet tutkijat ovat jaotelleet kokemukset niiden voimakkuuksien mukaan. Esimerkiksi uskontopsykologian ja mystiikan tutkimuksen uranuurtaja William James asetti oman mystisten kokemusten voimakkuusasteikkonsa alkamaan jonkin asian uudelleen oivaltamisesta, jonka jälkeen hänen seuraava kokemusluokkansa oli ns. *déjà-vu* tyyppiset kokemukset. Tästä kokemus saa vielä mystisempiä piirteitä merkityksellisyydestä ja huumausaineen vaikutuksesta, ykseyden kokemukseen ja Jumalan välittömän läsnäolon tuntemiseen. (James 1903, 382-399.)

Kaikki nämä piirteet ykseyden kokemisesta, sanoinkuvaamattomuuden kautta kokemuksen vaikutuksiin, ansaitisivat tarkemman kuvailun, mutta tässä artikkelissa keskityn lähinnä kokemusten sanoinkuvaamattomuuteen. Tutkijalla on käytettävissään vain kokemusten sanalliset kuvaukset. Tiede toimii sanojen ja käsitteiden avulla, joten on ehkä tarkoituksenmukaista pohtia mitä mystisistä kokemuksista voidaan sanoa tieteen edellyttämällä tavalla. Voidaanko käsitteet ylittävää kokemusta edes tarkastella tieteessä. Löytyykö joiltakin muilta alueilta, kuten

luovuudesta ja sen tutkimuksesta, vastaavantapaisia kokemuksia, jotka auttavat ymmärtämään mystiikkaa paremmin?

Sanoinkuvaamattomuus

Sanoilla kuvaamisen vaikeuteen liittyy vähintään kaksi puolta. 1) Kokemuksen tulkinta ja 2) itse kokemus, jossa käsitteillä ei ole sijaa. Ensimmäisen osan ongelmasta muodostaa siis tulkinnan viitekehys, eli se, miten kokijan tai tulkitsijan tuntemat käsitteet, kieli ja kulttuuri vaikuttavat siihen, mitä kokemuksessa itse asiassa nähdään. Uskonnollinen ja psykologinen kielenkäyttö tuovat kokemuksesta hyvin erilaisia puolia esiin. Lisäksi eri uskonnot, joista suurin osa mystisten kokemusten kuvauksista ovat peräisin, antavat hyvin erilaisia tulkintoja kokemuksille, joilla on kuitenkin monia samankaltaisia piirteitä. Esimerkiksi kristillisille mystikoille on aiheuttanut suuria ongelmia puhe Jumalaan yhtymisestä tai sulautumisesta. Moni mystikko on hankkiutunut hankaluuksiin puhuessaan keskiajalla kaikkivaltiaan Jumalan ja syntisen ihmisen ykseydestä. Hindulaisuudessa esimerkiksi taas katsotaan ihmisen ja maailman sielun, *atmanin* ja *brahmanin*, olevan yhtä jo alunalkaen, joten ei ole ongelmaa tulkita mystistä ykseykokemusta sulautumiseksi yhteen Jumalan kanssa.

Käsitteet ja kokonaiset kulttuuriset viitekehykset, jotka tulkitsijalla on käytettävissään kuvatessaan kokemusta, vaikuttavat voimakkaasti siihen, mitä kokemuksessa nähdään. (Katz 1978, 26, 30.) Esimerkiksi tieteellisessä viitekehyksessä ei voida olettaa Jumalaa, joten täytyy etsiä muita tulkintatapoja lähestyä asiaa.

Toisen osan sanoinkuvaamattomuuden ongelmaa - tulkinnan vaikeuden ohella - muodostaa käsitteiden, sanojen ja ajattelun puuttuminen itse kokemuksesta. Mystisten kokemusten tunnuspiirteenä on usein kaikkien sanojen, sanallistamisen, järkeilyn, pohdinnan ja ajattelun katoaminen kokijan tajunnasta. Tajunta hiljenee siten, että mystisen kokemuksen aikana tavallinen sanoilla ajattelemine loppuu. Tämä on toisaalta syy siihen, miksi monissa uskonnoissa on kehitetty erilaisia hiljentymistekniikoita, joiden avulla pyritään tyyntymään mielen rauhaton ailahtelu, alituinen sisäinen puhe ja kommentointi. Suurin syy sille miksi mystisten kokemusten sanotaan olevan sanoinkuvaamattomia on juuri se, ettei kokemuksen aikana yksikään sana tai käsite pyöri kokijan päässä tai tajunnassa.³

Tämä auttaa ehkä ymmärtämään hieman enemmän miksi on olemassa spontaaneja ja hankittuja mystisiä kokemuksia (ks. Stace 1960, 60). Ei ole paljoakaan merkitystä sillä loppuuko käsitteellistäminen varta vasten tehdyn meditaatio- tai rukousharjoituksen avulla, vai tapahtuuko se katsojan syventyessä esimerkiksi henkeäsalpaavan kauniin auringonlaskun ihailuun.

Mitä tarkoittaa, ettei sanoja käytetä tai, että niitä ei ole mystisen kokemuksen aikana? Mitä tarkoittaa käsitteiden ylittyminen? Mystiikka kuulostaa, ja se saadaan kuulostamaan usein hyvin mystiseltä. Auttaako asian ymmärtämisessä, jos mystiikkaa verrataan tutumpiin kokemuksiin ja käsitteisiin? Eräs vertailukohta mystisen kokemuksen aikana tapahtuvasta käsitteiden

ylittymisestä löytyy luovuudesta.

Luova prosessi

Tutkijat Batson ja Ventis ovat tutkineet uskonnollista kokemusta sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. He etsivät mm. vertailukohtia uskonnollisen kokemuksen ja luovan prosessin välillä. Tällaisessa tarkastelussa haetaan esimerkiksi rinnakkaisuuksia uskontoon kääntymisprosessin ja luovan prosessin välillä. Luovalla prosessilla tarkoitetaan sitä ajatus- ja tekemisprosessia, joka johtaa uusien asioiden ja ajatusten oivaltamiseen. Luovuuden tutkimuksessa katsotaan luovaan prosessiin kuuluvan yleensä eri vaihteita, joista klassisen mallin (ks. Batson & Ventis 1982, 77-79), mukaan prosessiin kuuluva ketju jaetaan viiteen eri osaan:

1. Ongelma
2. Ratkaisuyritykset
3. Hautomisvaihe
4. Oivallus
5. Varmistus

Luova prosessi alkaa ongelmasta, joka voi olla mikä tahansa asia, mikä pitäisi tehdä uudella tavalla niin kotona arkiaskareissa, töissä, tieteessä tai taiteessa. Usein ongelmaa tai tilannetta yritetään ensin ratkaista vanhojen jo opittujen toimintatapojen ja käsitteiden puitteissa. Esimerkiksi matemaattinen tehtävä ratkeaa usein tuttuja ratkaisumalleja noudattamalla. Joskus ongelma saattaa kuitenkin olla niin vaikea tai uuden tyyppinen, etteivät vanhat keinot tehoa. Tällöin tarvitaan aivan uudenlaisia ajatuksia. Sellaisia, jotka näyttäisivät koko ongelman aivan uudesta näkökulmasta. Tarvitaan siis luovaa oivallusta. (ks. Batson & Ventis 1982, 77).

Ennen kuin luova oivallus ilmaantuu (, jos se ilmaantuu) kuuluu luovaan prosessiin kuitenkin eräs tärkeä vaihe. Vanhoja ajattelutapoja soveltamalla ongelmaa yritetään ratkaista uudestaan ja uudestaan. Epäonnistuneet ratkaisuyritykset johtavat lopulta turhautumiseen, ja ongelman ratkaisusta luovutaan ainakin hetkeksi. Luova prosessi ei kuitenkaan lopu tähän. Päinvastoin, tämä on yleensä vaihe, jossa se vasta alkaa. Turhautunut ongelmanratkaisija siirtyy hautomisvaiheeseen, jossa hän jättää kaikki tietoiset ratkaisuyritykset ja alkaa tehdä jotain aivan muuta. Hän menee ehkä kävelylle, kylpyyn tai juo kupin kuumaa kahvia. (Ks. Batson & Ventis 1982, 78.)

Vaikka ongelman tietoiset ratkaisuyritykset on jätetty, ajatukset hautuvat jossain tajunnan sopukassa. Sieltä ne voivat ilmaantua odottamatta äkkinäisenä oivalluksena. Ihminen ajattelee ehkä, että: ”Hei! Miksi en ole aikaisemmin miettinyt sitä tältä kannalta?” Luovan innostuksen puuskassa ongelman pohtimiseen palataan ja varmistetaan soveltuuko uusi oivallus ongelman ratkaisemiseen käytännössä. (Ks. Batson & Ventis 1982, 78.)

Näin on käyty lävitse luovan prosessin kaikki viisi vaihetta ongelmasta ja sen ratkaisuyrityksistä, hautomisvaihetta seuraavaan oivallukseen, ja sen toiminnan varmistamiseen. Voi olla, ettei uusi luova ajatus toimikaan käytännössä ja ongelmanratkaisija palaa prosessin ratkaisuyritys- tai hautomisvaiheeseen.

Eksistentiaalikriisi, luovuus ja uskonnollinen kokemus

Kuten jo edellä mainitsin, Batson ja Ventis tarkastelevat miten luovan prosessin tutkimusta voisi soveltaa uskonnollisen kokemuksen tutkimukseen. Tutkimuksessaan he rinnastavat ongelmanratkaisuprosessin ja elämän peruskysymyksiensä ratkaisuyritykset. Olemassaolon peruskysymykset, kuten: ”Miksi minä olen olemassa, onko elämällä mitään tarkoitusta tai onko Jumala olemassa?” nousevat ajoittain ihmiselle hyvin polttaviksi ja tärkeiksi. Ilman vastausta näihin kysymyksiin ei ehkä nähdä syytä elää ja ihminen ajautuu eksistentiaalikriisiin. (Ks. Batson & Ventis 1982, 82-83.)

Kiihtyvä kysely tai vastausten etsiminen voi johtaa ahdistaviin hädän hetkiin, kun ratkaisua ei tunnu löytyvän. Epätoivoisena epäonnistuneiden ratkaisuyritysten jälkeen ihminen luopuu ahdistuksen vallasta kyselystään. Mitään järkevää vastausta ei tunnu löytyvän. Tämän vaiheen Batson ja Ventis rinnastavat luovan prosessin hautomisvaiheeseen. Ahdistuksen säestämä kysely voi johtaa helpotukseen uskonnollisen kääntymyksen tai muun voimakkaan oivalluksen muodossa. Tällöin eksistentiaalikysymykset nähdään aivan uudessa valossa – uuden suunnan tai uuden elämäntavon kautta. Batson ja Ventis lisäävät tähän vielä sen, että uusi katsomus täytyy vielä koetella käytännössä. Varmistaa, että se todella toimii omassa elämässä. (Ks. Batson & Ventis 1982, 83-86.)

Näin eksistentiaalikysymysten pohdinnasta voidaan löytää samankaltaisia vaiheita kuin luovan oivalluksen syntymisestä (ks. taulukko alla). Eksistentiaaliongelmien ratkaisuyritykset lopetetaan tuskastuneena, kun niihin ei tunnu löytyvän mitään järkevää ratkaisua. Asioiden pohtiminen lopetetaan ja ne jäävät hautumaan jonnekin ahdistuneeseen tajuntaan. Voimakasta luovaa oivallusta muistuttavan elämyksen aikana vastaus tuntuu tulevan aivan uudelta suunnalta. Uskonnollisen kääntymyksen jälkeen elämällä nähdään sittenkin olevan merkitys⁴. Batson ja Ventis tiivistävät: ”uskonnolliseen kokemukseen kuuluu [oman elämän] käsitteellinen uudelleenarviointi, kun yritetään selvittää yhtä tai useampaa eksistentiaalikysymystä.” (Batson & Ventis 1982, 86.)

Luova prosessi

Eksistentiaalikriisi

1. Ongelma	Eksistentiaaliongelma
2. Ratkaisuyritykset	Ahdistunut kysely
3. Hautomisvaihe	Tuskastunut kyselyn lopettaminen

4. Oivallus

Uskonnollinen kokemus

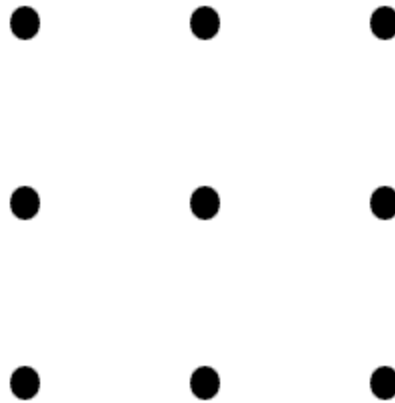
5. Varmistus

Uuden katsomuksen kokeilu

Batson ja Ventis lähestyvät uskonnollista kokemusta pääasiassa sosiaalipsykologiselta kannalta. He pohtivat tarkemmin luovien oivallusten psykologiaa, miten uudet oivallukset järjestävät uudestaan käsitteitä ja kategorioita joiden avulla ongelmia ajatellaan. Tässä vaiheessa lukijan on hyvä pitää mielessä, että tämän artikkelin ydinkysymyksenä on, löytyykö luovan oivalluksen tuloksena syntyneestä vanhojen käsitteiden ja ajattelutapojen ylittymisestä yhteneväisyyksiä mystisen kokemuksen aikana tapahtuvaan käsitteiden ylittymiseen?

Käsitteiden ylittyminen

Batson ja Ventis havainnollistavat käsitteiden uudelleen järjestäytymistä mm. seuraavan oivallusta vaativan tehtävän avulla.

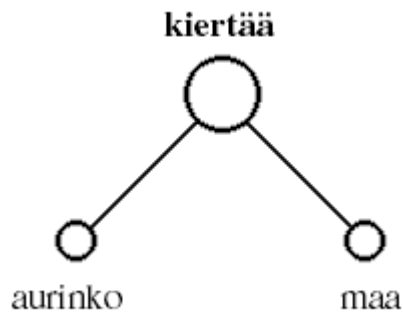
Kuva-arvoitus

Kuvion yhdeksän pistettä tulisi yhdistää toisiinsa neljän suoran viivan avulla nostamatta kynää paperilta. Tehtävä voi tuntua vaikealta, erityisesti jos yrittää piirtää suorat pisteiden muodostaman neliön sisään. Useimmat ihmiset yrittävät ensin yhdistää pisteitä usealla eri tavalla neliön sisällä. Kun tämä ei onnistu, tehtävää pohditaan tarkemmin tai pidetään luova tauko, jolloin se jätetään hetkeksi kokonaan. Tarvitaan pientä luovaa oivallusta, jotta huomattaisiin, ettei viivoja tarvitse piirtää pisteiden muodostaman neliön sisään. Tehtävä helpottuu huomattavasti, jos osaa piirtää viivat hieman neliön ulkopuolella kääntyviksi. Tämä kuitenkin edellyttää vanhan ajattelutavan ylittymistä juuttumatta siihen. Pitää osata siirtyä ajattelua rajoittavan neliön ulkopuolelle. (Vastaus arvoitukseen löytyy artikkelin lopusta.)

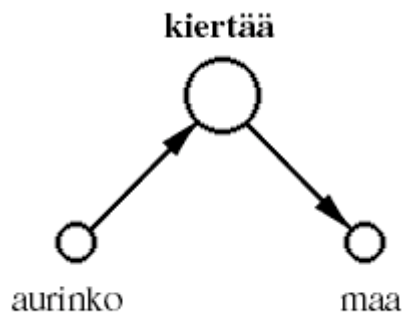
Luovaa oivallusta voidaan vielä havainnollistaa käsitteiden ja kategorioiden avulla. Käsitteet

tarkoittavat niitä nimiä, joita asioista muodostetaan ja kategoriat taas laajempia käsitejärjestelmiä. Esimerkiksi aurinko ja planeetat ovat käsitteitä ja aurinkokunta on näiden käsitteiden muodostama laajempi kategoria.

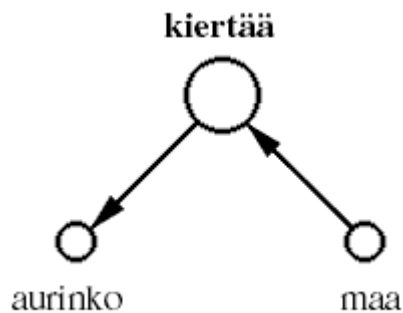
Esimerkkinä luovassa oivalluksessa tapahtuvasta kategorioiden uudelleenjärjestäytymisestä voi toimia vaikka seuraava: Ajatellaan tilannetta jossa Galileo Galilei oli oivaltaessaan aikoinaan maan kiertävän aurinkoa, eikä auringon maata, kuten silloin uskottiin. Keskiaikaiseen ajatteluun kuuluivat tällöin käsitteet 'aurinko' ja 'maa', sekä 'kiertää'.

Galilein aikalaiset ajattelivat auringon kiertävän maata:

Tarvittiin Galilein luovaa oivallusta, jossa kategoria järjestyi uudelleen siten, että asiaa voidaan ajatella myös toisin päin. Entä jos maa kiertääkin aurinkoa?

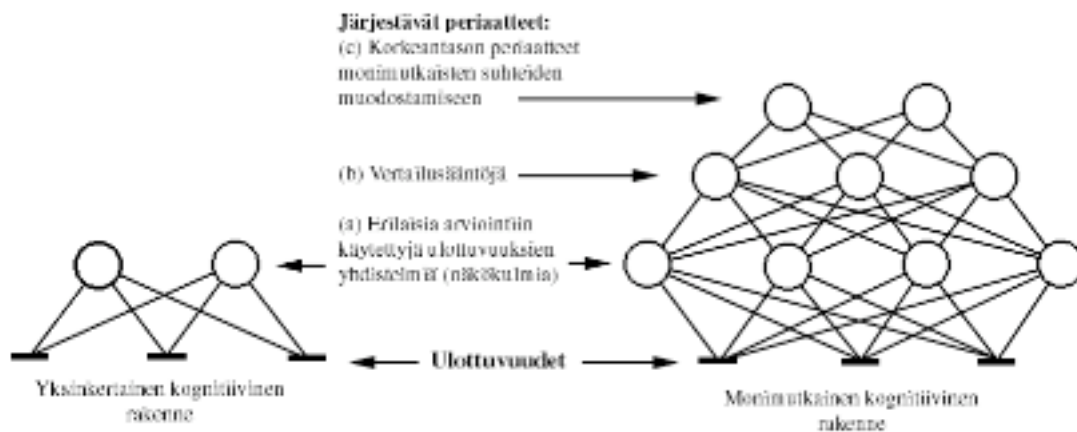
Sen ajan ihmisiä tämän oivaltamista rajoitti mm. kirkonoppi, jonka mukaan maapallo on

maailmankaikkeuden keskus. Lisäksi maanpinnalta katsottuna on aivan sama ajatellaanko auringon kiertävän maan kerran päivässä, vai maan kiertävän aurinkoa pyörien samalla akselinsa ympäri kerran päivässä. Molemmissa tapauksissa aurinko nousisi aamulla ja kulkisi taivaankannen halki iltaa kohti.

Galilein oivallus auttoi ymmärtämään aurinkokunnan rakenteen ja planeettojen radat yksinkertaisemmin. Samalla se muodosti kokeellisen tieteen perustan, joka perustuu siihen miten asiat ovat maailmassa, eikä ihmisten muodostamiin käsitejärjestelmiin.

Kuten Galilein tapauksessa, luovassa oivalluksessa kategoriat järjestäytyvät uudestaan tavalla, joka ylittää vanhat ja auttaa ymmärtämään uuden ajatuksen. Tällöin vanhat käsitteet ja tavat, joilla ne liittyvät toisiinsa, pilkotaan ensin erilleen ja liitetään sitten yhteen uudella tavalla. Vanhalla tavalla ajattelu jumiuttaa ongelman miettimisen tiettyyn itseään toistavaan rataan, josta vapaudutaan yleensä vasta kun ongelma jätetään mielestä hetkeksi luovan prosessin hautomisvaiheessa. (Ks. Batson & Ventis 1982, 73.)

Batson ja Ventis tukeutuvat kognitiivisten rakenteiden tutkimukseen perustellessaan käsitteiden uudelleenjärjestäytymistä. Kognitiiviset rakenteet ovat käsitteellisiä ulottuvuuksia, joiden avulla arvioidaan koettua. Esimerkiksi lapsen kasvaessa hänen ajattelunsa kehittyy erilaisten vaiheiden kautta. Kognitiiviset rakenteet ovat tapoja ajatella asioita. Niiden avulla verrataan yhtä kokemusta toiseen, ja ne ovat hierarkkisesti järjestäytyneet seuraavan kuvion mukaisesti: (Batson & Ventis 1982, 68-69.)

Kuva: Yksinkertainen ja monimutkainen kognitiivinen rakenne (Batson & Ventis 1982, 69.)

Kuvan alaosassa vaakatasossa olevat pienet paksut viivat tarkoittavat käsitteellisiä ulottuvuuksia ja pallot järjestäviä periaatteita käsitteiden takana. Palloja yhdistävät viivat tarkoittavat yhteen liittyviä suhteita. Kuvassa on vasemmalla yksinkertainen ja oikealla monimutkainen kognitiivinen rakenne. Yksinkertaisessa rakenteessa vain harva ulottuvuus on yhteydessä toisiinsa. Monimutkaisemmassa, tai rikkaammassa rakenteessa, ulottuvuudet liittyvät toisiinsa monien eri näkökulmien kautta, ja näkökulmat itse ovat vielä suhteessa toisiinsa korkeamman tason järjestävien periaatteiden kautta. (Batson & Ventis 1982, 68-69.)

Kognitiivinen rakenne voi vaihdella sekä lukumäärän, että yhtenäisyyden mukaisesti. Tämä tarkoittaa, että johonkin rakenteeseen voi liittyä enemmän käsitteitä ja nämä käsitteet voivat vielä muodostaa joko kiinteästi tai löyhästi toisiinsa kuuluvan joukon. Batsonin ja Ventiksen mukaan luova oivallus on ihmisen kognitiivisen rakenteen uudelleenjärjestäytymistä. Kognitiiviset rakenteet muuttuvat kohti suurempaa joustavuutta ja mukautuvuutta, käsitteiden määrällisen lisääntymisen ja niiden suuremman yhteenliittymisen avulla. (Batson & Ventis 1982, 71-73.) Vanha ajattelutapa ylittyy ja tilalla on uusi ja hyödyllisempi, kuten Galilein tapauksessa.

Mitä tekemistä tällä on mystiikan kanssa? Miten nämä käsitteet pilkotaan erikseen ja liitetään mystiikkaan?

Luovuus, käsitteiden ylittyminen ja mystiikka

Luovan oivalluksen aikana aikaisemmat käsitteet on ylitetty tavalla, jota ei voida selittää. Oivallus ei ole rationaalisen pohdinnan tai järkeilyn tulos, mutta se on silti aivan järkevää. Järkeily vain jumittaa ajattelemisen luovan prosessin toiseen vaiheeseen. Vasta hautomisvaiheen jälkeen voi ajatteluun tulla luova oivallus.

Mystiseen kokemukseen sovellettuina luovan prosessin olennaisimmat vaiheet ovat hautomis- ja oivallusvaiheet. Näihin liittyy aikaisemmin käytettyjen käsitteiden, kategorioiden ja ajattelutapojen muuttuminen yllättävällä ja odottamattomalla tavalla. Luovuuden ja innostuksen säestämänä ongelma nähdään aivan uudessa valossa ja aikaisemmat käsitteet on ylitetty.

Voimakkaan mystisen kokemuksen aikana kokijan kaikki järkeily päättyy. Hän ei kuitenkaan vajoa mihinkään kaoottiseen järjettömyyden tilaan. Päinvastoin, usein kokemuksen kokijat pitävät tätä tilaa selkeämpänä ja kirkkaampana tilana, missä todellisuus havaitaan voimakkaammin kuin tavallisen jatkuvan itsekseen ajattelun ja sisäisen puhelun säestämän arkikokemuksen aikana. Asiat havaitaan niin kuin ne ovat, eikä niin kuin niiden haluttaisiin olevan. Kokija kykenee tunnistamaan selkeämmin omat tunteuksensa, toisten ihmisten reaktiot ja pystyy esimerkiksi keskittymään paremmin siihen, mitä hän näkee edessään tai tuntee sisimmässään. (ks. myös Maslow 1987, 60-61.)

Kaikenlainen pohdinta ja sisäinen puhe päättyy mystisen kokemuksen aikana. Voitaisiin siis

sanoa, että mystikko ei ole ylittänyt pelkästään johonkin alueeseen tai ongelman ajatteluun liittyviä käsitteitä, vaan kaikkiin alueisiin liittyvät käsitteet. Onko mystikko ylittänyt kaikki ongelmat? Ehkä. Tähän antaa ainakin viitteitä monissa uskonnoissa tavattava mystikkojen pyrkimys vapautumiseen tai valaistumiseen, oli se sitten nirvana tai Jumalan armon kokeminen. Mystikko saa rauhan ja tyyneyden elämäänsä.

Tällainen ongelmien ylittyminen ei kuitenkaan anna vastausta kaikkiin ongelmiin maailmassa. Se ei anna paljoakaan neuvoja päivän politiikan tai esimerkiksi matemaattisten ongelmien ratkaisemiseen. Mystikon tai mystisen kokemuksen kokijan itsensä kannalta hän on kuitenkin ehkä saanut vastauksen polttavimpiin kysymyksiin elämän tarkoituksesta ja mielekkyydestä. Palataan artikkelin alussa esiteltyyn kokemukseen: ”*Kokemuksen näkökulmasta kysymykset kuten: Mikä on elämän tarkoitus?, tai, Onko kuoleman jälkeistä elämää? jäävät vaille vastausta, koska ne eivät ole olennaisia. Kysymykset saavat vastauksen suoraan olemisen laadusta, eikä sanallisia kysymyksiä tarvita.*” Mystikko on saanut kokemuksensa kautta vastauksen niihin ongelmiin, joita tutkijat Batson ja Ventis kutsuivat eksistentiaaliongelmiksi.

Ehdotukseni on, että on löydettävissä jotain hyvin samankaltaista vanhan käsitejärjestelmän ylittävässä luovan oivalluksen kokemuksessa ja mystisessä kokemuksessa tapahtuvan sanallisen ajattelun tai käsitteiden käytön loppumisen välillä. Mystikot pyrkivät virittäytymään mystiseen tilaan keskittymällä meditaatio- tai rukousharjoituksiin. Luova ajattelija keskittyy syventymällä miettimään jotakin ongelma-aluetta, kunnes pääsee asiaan sisälle niin syväälle, että saavuttaa käsitteiden rajat, ja ne yhdistyvät toisiinsa uudella tavalla luovassa oivalluksessa.

Mystisen kokemuksen aikana kokija ei ylitä pelkästään käsitteiden rajoja, vaan monia muitakin arkikokemukseen kuuluvia rajoja. Ykseyskokemuksessa mystikon minuuksentuntuu sulautuvan koko maailmaan. Voidaan puhua minän (tai itsensä) ylittymisestä. Monien mystiikan perinteiden ihmisihanteena on pyyteetön ja altruistinen toiminta. Voisi kuvitella, että mystikon on helppo toimia epäitsekkäästi tehden hyvää toisten puolesta, jos hän on ylittänyt minänsä rajat kokonaan, eikä tunne toimivansa enää erillisenä rajoittuneena yksilönä.

Joissakin mystiikan perinteissä käytetään käsitteiden ylittävää oivallusta myös harjoitusmenetelmänä. Esimerkiksi zen-buddhalaisuudessa tunnetaan *koan* -arvoitukset, jotka ovat arvoituksia, joihin ei voi järjen avulla löytää vastausta. Miten vastata esimerkiksi kysymykseen: ”Millainen ääni lähtee yhden käden taputuksesta?” Zenissä kysymykseen ei ole niinkään tarkoitus löytää vastausta, vaan sen tavoitteena on näyttää sanojen rajat ja niiden harhaan johtava luonne. Buddhalaisesta filosofiasta nouseviin kysymyksiin ei voida vastata sanallisesti, vaan vastauksen pitää löytyä munkin oman kokemuksen kautta. Mikä tahansa sanallinen ja käsitteitä käyttävä vastaus on väärä, koska oikea vastaus löytyy vasta kun käsitteet on ylitetty.

Luovan oivalluksen käsitteiden ylittymisessä ja mystisen kokemuksen käsitteiden ylittymisen välillä löytyy monia yhtymäkohtia. Luovassa oivalluksessa ylitetään yhden alueen vanhat käsitteet ja tilalle keksitään uusia. Mystiikassa ylitetään kaikki käsitteet siten, ettei tilalle tule ainakaan

hetkeksi mitään käsitteitä, ei uusia eikä vanhoja. Voidaan pohtia, kuinka paljon yhteistä on jonkin ylittämättömältä vaikuttavan ongelman ratkaisun seurauksena koetun vapauden ja innokkuuden tunteella, ja mystikkojen käsitteistä saavutetun vapauden ja henkisen innostuksen välillä.

Mystiikka on sanoinkuvaamatonta käsitteiden ylittävän luonteensa vuoksi. Vaikka mystiikka on sanojen ulottumattomissa, se ei kuitenkaan ole kokemuksen ulottumattomissa. Tuhannet ihmiset ovat kokeneet mystisiä kokemuksia uskontojen sisällä ja niiden ulkopuolella. Uskonnon tutkimukselle ja psykologialle jää haastava tehtävä yrittää ymmärtää paremmin näitä suhteellisen harvinaisia, mutta voimakkaita ja yleensä palkitseviksi ja parantaviksi katsottuja kokemuksia.

Pohdintaa

Olen tässä artikkelissa kuvaillut mystisen kokemuksen piirteitä, keskittyen erityisesti sanoinkuvaamattomuuteen. Kävin lävitse luovan prosessin vaiheet. Etsin erityisesti luovan oivalluksen aikana tapahtuvasta käsitteiden uudelleenjärjestäytymisestä vertailukohtia mystisessä kokemuksessa tapahtuvaan käsitteiden ylittymiseen. Kaiken tämän tarkoituksena oli päästä käsiksi kysymykseen: voidaanko mystiikkaa tutkia tai ymmärtää käsitteiden avulla, vaikka itse kokemuksessa käsitteet ylitetään tai jätetään?

Mystiikkaa voidaan toki tutkia, kuten sitä on tutkittu tähän mennessä. Kulttuuritieteiden menetelmillä pystytään kertomaan paljon eri uskontokuntien mystisten suuntausten leviämisestä ja oppien sisällöstä, sekä niiden vuorovaikutuksesta valtauskontoihin ja toisiin mystiikan perinteisiin. Psykologian tai sosiaalipsykologian menetelmin voidaan kertoa mystisen kokemuksen vaikutuksesta ihmiseen ja hänen elämäänsä sosiaalisessa ympäristössään, kuten tutkijat Batson ja Ventis ovat tehneet tässä artikkelissa kuvaillussa luovuustutkimuksessa.

Kertovatko nämä menetelmät kuitenkaan mitä mystiikka on? Mystiikka on monimutkainen ilmiö, johon on tässä artikkelissa syvennytty vain rajoitetusti. Sanoinkuvaamattomuus tai käsitteiden ylittyminen eivät mielestäni ole olennaisinta mystiikassa, verrattuna esimerkiksi ykseyden kokemukseen. Tarkoitukseni oli kuitenkin pohtia tässä artikkelissa, miten mystiikkaa voidaan tutkia tai ymmärtää käsitteiden avulla, sillä ne ovat kuitenkin tärkeitä tieteessä ja arkitoiminnassa.

Mystiikka on mielestäni ensisijaisesti ihmisen sisäisen kokemisen tapa. Se on jotain, mitä nykyisessä tajunnantutkimuksessa kutsutaan ensimmäisen persoonan, tai subjektin sisäiseksi, ilmiöksi (ks. Varela & Shear 1999.) Se on muuntunut tajunnantila, jonka ymmärtää vasta kun sen on itse kokenut. Subjektiiivinen tajunta on tutkimukselle suuri haaste, sillä se edellyttää juuri henkilökohtaisen näkökulman huomioon ottamista. Tämä on astetta helpompaa kun käsitellään arkipäiväisiä tajunnantiloja, joista jokaisella on kokemuksia. Mystiikan kohdalla subjektiivisen kokemuksen huomioon ottaminen on vaikeampaa, sillä harvalla on mystisistä tajunnantiloista omakohtaisia kokemuksia.

Useimmiten uudet asiat on helpompi ymmärtää vanhojen kautta, tai käyttämällä vertauksia. Luova

oivallus saattaa syntyä, kun uutta asiaa verrataan johonkin samankaltaiseen tutumpaan aiheeseen. Oma lähtökohtani tässä artikkelissa on ollut verrata mystistä kokemusta käsitteiden ylittymiseen. Minkälaisia mystiikkaa tutumpia tai arkisempia kokemuksia on olemassa, mitkä sisältävät käsitteiden ylittymistä?

Eräs luovuuteen läheisesti liittyvä aihe on taide. Taidetta ihaillessa voi kokea käsitteiden ylittymisen. Taitavasti tehty taideteos kertoo enemmän, kuin mitä sitä kuvailevat sanat. Tässä yhteydessä ei ole niinkään merkitystä mistä taidemuodosta on kysymys. Kuvataide ja musiikki vaikuttavat suoraan ei-käsitteellisellä tavalla. Niitä voidaan kuvata sanoin, mutta kuvaukset eivät tavoita teoksen lopullista merkitystä, sillä teos on toteutettu muulla kuin sanojen tasolla. Lisäksi teoksesta voi olla yhtä monta sanallista tulkintaa kuin on katsojaa tai kuulijaakin. Myös kirjallisuus voi samankaltaisesti johdattaa kohti käsitteiden ylittymistä. Koskettava runo tai mukaansa tempaava romaani heittävät lukijansa kauas kirjoitettujen sanojen tuolle puolen. Sanat johdattavat kohti tunnelmia, joita on mahdoton saavuttaa pelkästään sanallisella tasolla.

Ihmissuhteissa koetaan käsitteiden ylittymisiä. Ystävän lämmin läheisyys, tai rakkauden hehku tuo monelle muistoja hetkistä, jolloin toisen ihmisen pelkkä läsnäolo saa aikaan yhteisymmärryksen ja hyväksynnän, jossa sanoja ei yksinkertaisesti tarvita. Päinvastoin sanat voisivat tuhota herkän tunnelman.

Joskus hiljaa itsekseen istuminen ja vaikka auringonlaskun ihaileminen, kuten artikkelin alun esimerkissä, saattavat tilaan, jossa murheet ja sanojen harhaanjohtavuus kalpenevat sisäisen rauhallisuuden ja tyyneyden edessä. Aina ei ole tarvetta pukea asioita sanoiksi. Tarkemmin ajatellen suurin osa arkisista asioista ja kokemuksista ovat käsitteiden ylittäviä. Esimerkiksi omenan kirpeää makua on mahdoton pukea tarkalleen sanoiksi. Makua ei voi välittää toiselle ihmiselle ilman, että hän puraisee omenaa itse. Auringonsäteiden leikkiä tehtaan punaisella tiiliseinällä ei tavoita sanalliset kuvaukset kaikissa sävyissäänkään. Kuvailuista jää pois tuhannet vivahteet, joihin meillä ei ole sanoja.

Mitä siis tarkoittaa käsitteiden ylittyminen? Se tarkoittaa käsitteiden takana olevaa todellisuutta, joka ei ole mykkää, vaan huutaa hiljaisuudellaan. Se tarkoittaa kaikkea sitä, mitä sanat eivät pysty kuvaamaan, mutta joka on aivan yhtä kouriin tuntuva, kuin ne asiat joille meillä on oma nimensä. Mutta tästä herää kysymys, onko tämä mystiikkaa?

Onko vastasyntyneen vauvan hiljaisuus tai kissan mykkyys mystiikkaa? Nauraako eläinkunta onnellisena meille omien sanojemme ansaan ahdistuville ihmisille? Riittääkö mystiikaksi kaikki mille ei ole sanoja? Käsitteiden ylittyminen ei tarkoita pelkästään sitä, että lopetetaan käsitteiden ja sanojen käyttö. Joutuvathan mystikotkin puhumaan. Mystiikka ja käsitteiden ylittyminen tarkoittaa pikemminkin juuri ylittymistä - itse ylittymisen prosessia - ei niinkään johonkin uuteen ja tarkalleen rajattuun saapumista. Mystisen kokemuksen kokija ei saavu johonkin uuteen ja parempaan tilaan, vaan tuo tila on juuri jatkuvaa ylittymisen prosessia. Sitä, että käsitteiden ylittyessä jatketaan ylittymistä kaikissa suhteissa. Ylitetään käsitteet, ahdistukset, ongelmat,

ylitetään minän ja muun maailman rajat, kunnes ei ole tarvetta hylkiä mitään ulkopuolisena. Vallitsee vain syvä tyyneyden ja rakkauden täyttämä ylittymisen prosessi, joka ei saavu mihinkään määränpäähän, vaan jatkaa hyväksyen minkä tahansa kohtaamaansa ylittymistä.

Lopuksi

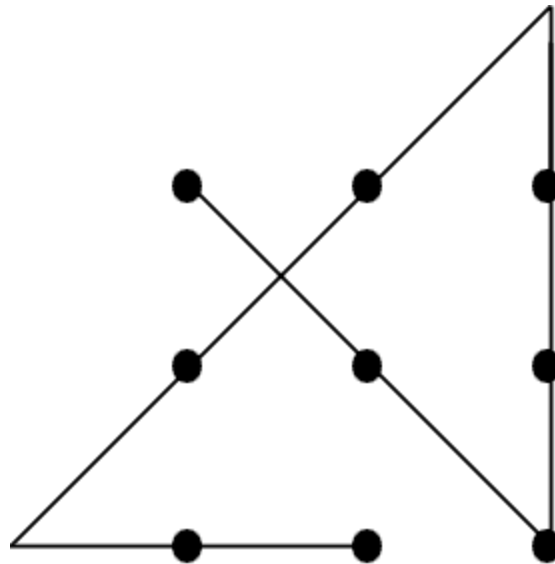
Tässä artikkelissa olen esittänyt yhden tavan yrittää ymmärtää mystisen kokemuksen luonnetta. En sano, että se kertoisi olennaisinta mystiikasta, tai että se olisi paras tapa lähestyä mystiikkaa. Tarkoitukseni oli valaista mystisen kokemuksen sanat ylittävää luonnetta. Luovassa oivalluksessa tapahtuva käsitteiden ylittyminen ja mystinen kokemus ovat hyvin erilaisia esimerkiksi voimakkuudeltaan ja myös vaikutuksiltaan. Kirjoitukseni on yritys etsiä uusia ajattelumalleja mystiikan tutkimukselle.

Tieteessä tarvitaan näkökulmia, joista tarkastella asioita. Nämä näkökulmat perustuvat useimmiten aikaisemmalle tutkimukselle. Tässä artikkelissa etsin vertailukohtia mystiikasta ja luovuustutkimuksesta. Luovuustutkimuksesta tarkastelen luovan prosessin käsitteiden uudelleenjärjestäytymistä – tai niin kuin olen sitä tässä kutsunut, vanhojen käsitteiden ylittymistä. Jostakin toisesta näkökulmasta katsoen kokemuksesta tulkittaisiin hyvin eri tavalla. Oli kokija sitten mystikko tai maallikko, kokemuksesta tärkeimmäksi piirteeksi nousisi todennäköisesti kokemuksen henkilökohtainen merkitys, ja se mitä se kertoo maailman luonteesta.

Ehkä todellisuuden vetämämme rajat eivät olekaan niin tarkkarajaisia ja taipumattomia kuin miten ne tavallisesti havaitaan. Tieteessä näitä rajoja kuitenkin tarvitaan. Ilman selkeästi määriteltyjä käsitteitä ei tiede ole mahdollista. Myös tieteessä keksitään kuitenkin uusia oivalluksia ja luodaan uusia käsitteitä. Mystiikan tutkimuksen yhteydessä tämä on mielestäni ensiarvoisen tärkeää. Mystiikan tutkimuksessa ollaan usein juututtu vanhojen perinteisten kysymystenasettelujen tasolle. Voidaan olla esimerkiksi liian kiinni kysymyksessä, pitäisikö mystiikkaa tulkita teologisesti vai tieteellisesti.

Kokemusten käsitteiden ylittävä luonne antaa mahdollisuuden etsiä mystiikan ymmärtämiseen myös muita teitä. Voi kysyä esimerkiksi, olisiko taiteen kielestä inspiraatiota tieteen kielelle yritettäessä ymmärtää mystisiä kokemuksia? Hienon taideteoksen merkitystä ei voi selittää tyhjentävästi sanoin ja käsittein, oli kysymyksessä sitten musiikki, kuvataide tai kirjallisuus. Taiteen merkitys täytyy kokea jossain käsitteiden tuolla puolen. Mystiikka tulee aina olemaan viimekädessä sanoinkuvaamatonta. Tämä ei tarkoita, ettei sitä voitaisi ymmärtää. Mystiikan yhteydessä voisi sanoa Wittgensteinia mukaillen, että se mistä ei voida puhua, täytyy itse kokea.

Mistä siis löytyy mystiikka? Mitä löytyy saunan höyryssä lauteilla hiljaa istuessa? Tai laiturilla laineiden liplatusta kuunnellessa tuulen tyyntyessä iltaa kohti? Entä ystävän kanssa hiljaa yhdessä istuessa? Kun puhetta ei tarvita ja pelkkä olemassaolo riittää. Ehkä mystiikka löytyy luultua lähempää.

Vastaus kuva-arvoitukseen

Kirjallisuus:

Almond, Philip C.

1982 *Mystical Experience and Religious Doctrine: An Investigation of the Study of Mysticism in World Religions.* Berlin, New York, Amsterdam: Mouton Publishers.

Batson, C. Daniel & Ventis, W. Larry

1982 *The Religious Experience: A Social-Psychological Perspective.* New York, Oxford: Oxford University Press.

Bucke, Richard M.

1905 *Cosmic Consciousness: a Study in the Evolution of the Human Mind.* Philadelphia.

Forman, Robert K. C. (toim.)

1990 *The Problem of Pure Consciousness.* New York: Oxford University Press.

Forman, Robert K. C.

1999 *Mysticism, Mind, Consciousness.* Albany: State University of New York Press.

Hardy, Alister

1980 *The Spiritual Nature of Man: A Study of Contemporary Religious Experience.* Oxford: Clarendon Press.

Hay, David

1990 *Religious Experience Today.* London: Mowbray.

James, William

1903 (1902) *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature.* New York: Longmans, Green, and co.

Katz, Steven T. (toim.)

1978 *Mysticism and Philosophical Analysis.* New York: Oxford University Press.

Katz, Steven T.

1978 Language, Epistemology, and Mysticism; Teoksessa: *Mysticism and Philosophical Analysis*. Katz (toim.) 1978, s.22-74.

Koivunen, Hannele

1997 *Hiljainen tieto*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Maslow, Abraham, H.

1987 (1970) *Religions, Values, and Peak-Experiences*. New York, Middlesex: Penguin Books.

Sharf, Robert H.

2000 The Rhetoric of Experience and the Study of Religion; *Journal of Consciousness studies Volume 7, No. 11-12*.

Smith, Allan, L. & Tart, Charles, T.

1998 Cosmic Consciousness Experience and Psychedelic Experience: A First Person Comparison; *Journal of Consciousness Studies* 5, No. 1, s. 97-107.

Stace, Walter T.

1960 *Mysticism and Philosophy*. Los Angeles: Jeremy P. Tacher, Inc.

Underhill, Evelyn

1995 (1911) *Mysticism: The Development of Humankind's Spiritual Consciousness*. London: Bracken Books.

Varela, Francisco & Shear, Jonathan (toim.)

1999 The View from Within: First-person Approaches to the Study of Consciousness; *Journal of Consciousness Studies* 6, No. 2-3.

¹ Kosmisen tietoisuuden kokemus on eräs nimitys mystiselle kokemukselle. Nimitys on saanut alkunsa tämän vuosisadan vaihteesta, jolloin Richard Bucke julkaisi kirjansa *Cosmic Consciousness* (Bucke 1905), josta muodostui mystiikan tutkimuksen klassikko.

² Kuvaus on lyhennetty amerikkalaisen Allan Smithin kokemuksesta (Smith & Tart 1998, 100-101).

³ Siitä, käytetäänkö mystisen kokemuksen aikana käsitteitä, on itse asiassa kiistelty mystiikan tutkimuksessa tiiviisti viimeisen kahden vuosikymmenen ajan. (Katz toim. 1978, Forman toim. 1990 ja 1999). Tässä artikkelissa käytän Robert Formanin johtopäätöstä, että ns. puhtaan tietoisuuden kokemuksen (Pure Consciousness Event, PCE) aikana kokijan tajunnassa ei ole käsitteitä. (Forman 1999)

⁴ Täytyy huomata, että eksistentiaalinen hätä ei välttämättä koskaan laukea juuri uskonnollisen kokemuksen tai minkään muunkaan kokemuksen muodossa. (Ks. Batson & Ventis 1982, 87-88.)

© 2001 Olli Erjanti

Julkaistu 2001 teoksessa *ParaDigma 2001: Tietoisuus ja paranormaalit ilmiöt*,
<http://www.paranet.fi/paradocs/tutkimuksia/paradigma2001.html>